

Тема.Јастын байрамы - Јылгайак.

Амадулары: 1)Балдардын байрам керегинде билгирин теренжидип, онын учурын ла өткүретен чүм-јандарын көгүс-сагышка артырары;

2)албатынын фольклорыла таныштырып, кеендике таскадып, байлык чүм-јандарын тооп, жүрүмде тузаланып жүрерине таскадары.

Керектү эдимдер: презентация, фонограммалар, тебек.

Бүдүми: байрам

Өдөр јери: актовый зал

Өдөр өйи: 14ч.00мин.

Группа- 14, 1 курс

Класс башкараачы - Ютеева Роза Учуровна

Өдөр аайы.

Зал чечектерле кееркедилген. Кийинде ай ла күн, көктамандар.

Башталары. Презентацияда слайдтар: байрамнын ады, јаска учурлалган јуруктар.

Күү ойнойт (топшуур). Оныла коштой, бир бала үлгер кычырат.
Б.Укачин «Очок».

Ойын-сценка. Сценада энези аяк-казанла уружат. Казанда саргай ла кандык кайнадат. Энези барала, казанды булгап турарда, балазы уйкунан турала, энезинин јанына отурды, онон энезинен сурады:

Балазы - Эне, бүгүн кандый јакшы күн! Јер-телекей кышкы уйкунан турган чылап, көрзөөр, эне? Энем, бу улус бүгүн бастыразы кандый байрамга белетенип јат?

Энези - Бу канай турун, балам? Бисте јастын јаан байрамы! Ундып салган ба? Тулаан айдын ... -чи күнинде өткүрип јаткан байрам.

Балазы - Ол байрамнын ады не? Јартап берзегер.

Энези - Јылгайак - јыл түгенип, кар кайылып, јастын башталганы, кандыктар өзөтөн өй дежетен. Јаскыда каскан кандыкты чала тирсек эдип кайнадала, учукка тизип, бууга илип койотон. Кандык айда саргай казатан. Төрт тагыл белетеп јат. Бу өйдө танла, казан азып, карталу эт-јууны кайнадатан. Күн кыр бажына чыгып чалыза, төрт тагылга арчын салып, төрди эбире отту арчынла аластап турган. Је бис экү куучындажып, отуруп калганыс ошкожыс не, балам? Байла, барам башталып калган болбайсын? Барала көрүп ийек, балам! Бойына да тузалу болор. Јазап байрамды сананып ал, балам! (*Энези ле балазы сценадан баргылайт*).

1 өткүреччи. Јакшылар ба, күндүлү айылчылар, үредүчилер, үренеччилер. Алтай улустын айдыжыла болзо, «јердин јети туйгакту малы кажаганда турбас, тулунду кижии үйге отурбас» деп өйи келген. Ол - Јылгайак байрам.

Жылгайакты айдын ак толунунда өткүрөр. Ол жас келгенинин байрамы ла жылды өң чыкканы.

2 өткүрөөчи. Жылгайак - жылга аяк салганы. Келер жылды аш-курсакту, сүттү аяккла күндүлөп, уткыганы болор. Орчылан түбин айланып келер жыл келип жат. Оны тударга, аягын албаты белетеп тагылдарга чыгып, одын салып, арчынын күйдүрип, жалама бөзін буулап, уткып жат.

1 өткүрөөчи. Бүгүңги байрамда бис эпчил, күчтү алып уулдар, ары көрзө ай кеберлү, бери көрзө күн кеберлү кыстар талдаарыс. Биске болужар, күндүлү айылчыларыс (*айылчыларла таныштырар*):

(Айылчыларды чегенле күндүлөөр).

2 өткүрөөчи. Алтай албатынын кандый ла жыргалы алкыш-бийаннан башталып жат. Алкыштар кижиге ару күүн-санаа, ийде-күч берет. Азыдан бери алкыштарды айдатан кижиге «ары жанынан» жайалталу, аңылу, тоомжылу кижиге болотон.

1 өткүрөөчи. Байрамыска бистин тоомжылу, Алтайынан, Алтай Кудайынан курчулу ... деп кижиге алкышту келген. Сценага кычырып турус. (*Сөс айылчыга*).

Уткуул күүзүн 36 группанын студенти Сайдутов Данил сыйлап жат «Кай».

1 өткүрөөчи. Кыш капшай барзын деп, жас түрген келзин деп, озодо жаандар байрамда кар сабагылап туратан. Кар канча кире капшай кайылар, жас ончо кире капшай келер. Эмди кыстардын ойын бијезин көрүп, жасты кожо кычырактар! (*кыстар бијелеп, сөстөр айдат*)

Күү ойнойт. Жылгайакты кычырып, кыстар ойын-бије баштагылайт.

... Узак не жаттын?

Уйалбай не жаттын?

Түрген сен кайыл.

Түрген сен кайыл, тайыл.

Жараш жас жалт этсин

Жажыл өлөң өзүп чыксын.

Жаш балдарга жыргал келзин,

Жаандарга жылу келзин.

Жылгайак, жылгайак, жылгыр једип

кел.

Жылгайак, жылгайак жастый түш кел.

Јаткан кар кайылзын, јанмыр јаап

јас келзин.

Јаскы күнис чокту болзын,

Јаандар колы кокту болзын.

Тынар-тынду ойгонып,

омок жүрүм тебилзин.

Бастыразы. Жылгайак , жылгайак жыл экелзин!! (*Жылгайак кардын алдынан чыгып келер*).

2 өткүрөөчи. Бистин байрамыска узак јол-јорыктан Жылгайак једип келди. Уткыгар! (*Жылгайак алкыштар айдат*).

Жылгайак колында тепшилү турган улусты күндүлөйт.

Жылгайак. Улаабыстан уй ичсин,

Бојо-сарсу бозу ичсин.

Иргеебистен ийт ичсин,
Ийнек малыбыс сүттү болзын.
Аш-курсагын түгенбезин,
Аштап суузап жүрбейлик!
Аскан-казан сообозын, албаты жон
амказын.
Кайын агаш саржузы
Кату ооруны ыратсын.
Кутустанып ырғаарга
Кудай алкыш берзегер!
Баш болзын, балдарым!

Абыл, абыл, абыл!
Амтанду ток курсак
Жакшы тойо ажанар!
Күкүрт, жалкын түшеклекте, саргай,
чомур казып
Санаа жеткенче иштеерис,
Көп чечектер жайылза,
Кандык, калба казарыс.
Кышка белетеп алала,
Келер жылда слер мени,
Жылу жакшы уткыгар!

(Бу өйдө бижечи кыстар улусты база аш-курсакла күндүлөп жат).

1 өткүрөөчи. Жылгайакка учурлай, «**Көк таман**» деп кожонды слерге «Күн - чечектер» сыйлап жат. Уткыгар.

2 өткүрөөчи. Озодон бери алтай албаты кандый ла байрамга жараш кеп-кийимин кийип, кожон-комытла ыргайтан. Кийген кийими эптү ле сүрлү болгон. Оны олар тереден ле кийистен көктөп, алтын-мөңүн учуктарла кееркеткен.

1 өткүрөөчи. Күндүлү нөкөрлөр! Эмди слердин ажаруга кийистен көктөгөн кеп-кийимдердин көрүзи (дефиле). *_слайдтар*

2 өткүрөөчи. «*Кыс баланы мактаганы*» деп кожонло байрамыстын экинчи бөлүгүн ачып жадыс.

1 өткүрөөчи. - Эркемен, бу кожоннын сөстөри кандый жараш...

Ак өлөндү жер эмтир
Ат ототсо кайткай не?
Ай таналу кыс эмтир,
Нажылашса кайткай не?

- Сен канайып сананып турун, не керектү бу кожонды кыстар кожондоды?

2 өткүрөөчи. Же, байла, байрамысты улалтып, маргаандарды баштаар, болбойбыс.

1 өткүрөөчи. Чып ла чын айттын, Эркемен. Жаражайлардын маргаанын баштаактар.

Айару - Жараш, Жараш, не Жараш?

Эркемен - Сегис жаны ай жараш!

Айару - Жараш, Жараш, кем Жараш?

Эркемен - Алтай кептү жиит жараш!

2 өткүрөөчи. *1 конкурс - кеп-кийимнин көрүзи. (Сценага ээчий-деечий конкурстын туружаачыларын кычырып жат).*

1. 44 группанын туружаачыларын сценага кычырып жадыс...
2. Ээчиде 34 группанын туружаачыларын...
3. 36 группанын жииттерин...

4. Изү колчабыжула 24 группанын туружаачыларын уткып ийектер.
5. 26 группанын конкурсантарын...
6. Уткыгар, 14 группанын туружаачылары...

Ончогорго жаан быйан.

1 өткүрөөчи. *2 конкурс - самопрезентация (30 сек. туркунына бойы керегинде куучындаар). башка-башка эп-аргалардын болужыла бойы керегинде куучындаар (кожонг, үлгер, плакат ла о.ө). Жюри керелеп, баалап жат.*

2 өткүрөөчи. Сүрекей јилбилү ле сүрлү көрүлер болды. Ончогорго жаан быйан! «Кыс јаражы чачында» деп көрүге белетенип јадыс. Эң узун, эң јоон чачту кысты талдап алар керек. Јаражайлар сценада артып јат. Алыптарды онон ары болотон маргаанга белетенерге отурзын деп сурап турус,

1 өткүрөөчи. Ээчиде маргаан башталардан озо, чачка тагар јаранчыктар керегинде слерге јетирү берип јадыс. Шалтырак- јаш тужында кийетен эдим. Кыс баланын тужагын кезип, сыртына шалтырак тагып јат. Шалтырак јаш баланын бортык кудынын корычыл куйагы болот. Шалтыракка кабайда јилјирме болгон јинјилер, тана топчылар көктөлөт. Онойдо ок шалтыракта сөөгинин кулјазы, байана агажы да болор аргалу. *(Сыртында шалтырак тагынган бала чыгар).*

2 өткүрөөчи. Шымырак - бала тужында, 8 јаштаң ала 12 јашка јетире кийетен эдим. Шымырак 3,5,7 кејегеге өрүлген болор аргалу. *(Шымырак чачында тагынган бала чыгат).*

1 өткүрөөчи. Шанкынын байы жаан. Шанкы бойлунын темдеги. Јинјилери солонгылап салынар, өңдөр колышпас. Кажы ла јыл бир сабак јинјилер тууразына кожулар. Јыламаштар шанкыда эжер болбос. Шанкыны белинде курдакка кыстап алат, курдак чичке мөнүнле јарандырылат, шанкы јинјилерле, топчыларла, мөнүнле кееркедилет. *(Шанкы чачында тагынган кыс чыгат).*

2 өткүрөөчи. Бойлу кыс кижиге барганда, шанкы чечилип јат. Јангы келиннин чачын јарып, эки тулун өрөлө, учына ак таналардан, јинјилерден, јыламаштардан јазаган чачбаш эмезе тулун баш өрүлет. Чач јарылганы - јуртка келин болгонынын темдеги. Келин балалу болзо, кайын энези тулундарынын учтарын лентала эмезе јинјилерле бириктирип јат. Эш-нөкөри эзен-амыр келиндер тулунын төжине салып јүрер. Канай бир сондоп, јангыскан артса, тулунды сыртындөөн арта чачып салар учурлу. *(Келин кижинин кийимин кийип алган кижичыгып јат).*

1 өткүрөөчи.

Алтай кудай байлыгы

Албатыда ол эмей.

Алтай кыстын байлыгы

Ак шанкыда ол эмей.

Кудай Быркан байлыгы

Калыгыста ол эмей

Кайран кыстын байлыгы

Көк шанкыда ол эмей.

2 өткүрөөчи. Эмди бис жаражайларды ончозын Шанкынын көрүзине кычырып жадыс. *(Жаражайлар шанкызын көргүзүп ары-бери базар).*
Камыстын турчылары олорды темдектеп, баалаар.

Алыптардын маргааны.

1 өткүрөөчи. Кызыл-күрөң чырайлу
Алтай баатырлар чыгыгар
Тендей, уулдар, туругар!
Тебек теберине туружыгар!

2 өткүрөөчи. Баштапкы маргаан - ол тебек тебери. Кем эн көп тебер, ол жөнүчил болор.

(Баатырларды ээчий-деечий тебек тептиртер).

1 өткүрөөчи. Экинчи маргаан - ол кол тартыш (претягивание руками). 2 кижинен ойноор. Удура-тедире отурар. Ортокко эки колында агашту. Буттарыла тебижип алар. Кем жыга тартар эмезе тургуза тартар, ол жөнүчил болор. *(Камыс түп-шүүлте чыгарар).*

Залда отургандарга ойын ойнодор.

1 өткүрөөчи. Алтайдын кыстарынын жаражын кайакап, алыптардын эпчилине сүүнип, Жылгайак жаражай залда отургандарды ойынга кычырат. Тебек тебер ээрлердин эпчилин көрөктөр.

2 өткүрөөчи. Азыйда кажы ла байрамда чечен тилдүлөрдүн маргаанын база өткүрөтөн. Айдарда, кажы ла группанан 1 туружаачынан бу маргаанга кычырып жадыс. Ойын-маргаан модор сөстөрдү чокым жарт айдарына болор. Модор сөсти ундуп салза, эмезе туктурылза, ойыннан чыгар. ол кижинен жөнүчил болор. Учунда арткан кижинен жөнүчил болор. *(Жөнүчил болгон... изү колчабыжу жөнүчилге).*

Байрамнын турултазы.

1 өткүрөөчи. Маргааннын туружаачыларын сценага кычырып жадыс. Уткуул сүс камыстын члендерине. *(Кайралдаары ла сыйлар табыштырылат).*

2 өткүрөөчи. Ончо улусты Жастын байрамыла уткуп, бек су-кадык, сүүнчи, ырыс, үредүде жакшы темдектер, иште жедимдер күүнзейдис. Онойдо ок быжыл бистин Республика Арасейге киргенинин 260 жылдыгын, төзөлгөнүнөн бери 25-чи жакын темдектеер.

Алкыш сөстөр. Күү араайынан ойнойт.

Айдын-күннин жаркыны өткүрө

Алтай жеримде алкыштар
айдылзын.

Жанырган жылда эл-жоныс
Амыр энчү, жакшы жатсын.

Суркураган сур жылдыстар

Жолыгарды слердин жарытсын.

Айдын ару жаркыны

Ару жөнүлөр экелзин.

Чолмондый жылтырап жүрүгөр,
Чоктый изидип туругар.
Алтайдый жараш болугар,
Айдый жарык болугар.

Айткан бистинг алкыш сөзис
Ак жарыкты айланып барзын.
Мечин жыл Алтай тергеебиске
Көп жакшы сүүнчилер экелзин.

Байрам кожонло түгенет. Кожон «**Тайга тууларлу Алтай**» ансамбль «Күн-чечектер» **Ведущий**. Ончогорго жаан быйан. Бистинг байрамыс түгенди. Келер туштажуга жетире жакшы болзын,.